

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

**Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi
Olarak Kozmopolitanizm: *Foedus Amp-
hictionum* ve Dünya Yurttaşlığı**Özlem DUVA*^{ID}

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 01. 05. 2022**Düzeltilme Talebi:**

13. 05. 2022

Kabul: 21. 05. 2022**Online Yayın:**

31. 05. 2022

Anahtar Kelimeler:

Stoacılık

Kant

Kozmopolitanizm

Ebedi Barış

Kaynak Gösterimi: Duva, Ö. (2022). Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak Kozmopolitanizm: *Foedus Amphictionum* ve Dünya Yurttaşlığı., Bilgi Dergisi, 24(1), 268-293. doi.org/10.54838/bilgisosyal.1112088

Özet: Kozmopolitanizm çeşitli dönemlerde farklı anlamlara bürünen bir kavramdır. En belirgin ifadesini ilk defa Stoacılar da gördüğümüz kavramın daha sonra özellikle Kant'ın düşüncesi içerisinde politikaya ve hukuka mal edildiğine tanık olmaktadır. Genel olarak bir dünya yurttaşı olmayı ifade eden kozmopolitanizmin bir etik ideal mi, bir politik proje mi yoksa hukuksal bir formülasyon mu olduğu tartışmalıdır. Bu makalede kozmopolitanizmin kriz zamanlarında ortaya çıkan, deneyimlenen krizin mahiyetine göre farklı çözümler sunan, akışkan ve değişken bir tavır olduğu ileri sürülmektedir. Bununla anlatılmak istenen kozmopolitanizmin somut bir proje ya da gelecekte gerçekleşmesi temenni edilen bir ideal değil, bazen bir etik tutum bazen bir politik proje ve bazen de hukuksal bir çözüm olarak pratik çözümler sunan bir tavır, bir yaklaşım biçimi olduğudur. Diğer yandan çeşitli kozmopolitan yaklaşımların birbiriyle kesişen en temel özelliği, bir krize yönelik çözüm geliştirme kapasitesidir. Bu makalenin amacı, Stoacı *kozmpopolis* idealinin Kantçı kozmopolitanizm içerisinde nasıl dönüştürüldüğünü göstermek suretiyle, Kant'ın özgün çözümünden günümüze uzanan imkanları çekip çıkarmaktır. Bu amaçla öncelikle Stoacı kozmopolitanizm ile Kantçı kozmopolitanizmi birbirinden ayıran unsurlar ele alınmış, daha sonra doğal hukuk geleneği içerisinde Kant'ın kozmopolitan düşüncesinin sunduğu katkılar ele alınmış ve kantçı kozmopolitanizmin hukuksal temelleri açıklanmaya çalışılmıştır.

* **Sorumlu Yazar İletişim:** Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İzmir, Türkiye ✉ ozlem.duva@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7941-3198

ARTICLE INFO

Submitted: 01. 05. 2022
Revision Requested:
13. 05. 2022
Accepted: 21. 05. 2022
Published Online:
31. 05. 2022

Keywords:

Stoicism
Kant
Cosmopolitanism
Perpetual Peace

To cite this article

Ö. (2022). Modernliğin Krizi-
ne Bir Çözüm De-nemesi Ola-
rak Kozmo-politanizm:
Foedus Amphictyo-num ve
Dünya Yurttaşlığı., Bilgi Der-
gisi, 24(1), 268-293
doi.org/10.54838/bilgisosyal.
1112088

Cosmopolitanism as an Attempt to Develop a Solution for the Crisis of Modernity: *Foedus Amphictyonum* and World Citizenship

Özlem DUVA*

Abstract: Cosmopolitanism is a concept that has different meanings in various periods of history. The most obvious expression of the concept has firstly been shaped in the Stoics, and later attributed to politics and law, especially in Kant's thought. It is disputable whether cosmopolitanism, which generally refers to being a world citizen, is an ethical ideal, a political project or a legal formulation. This article argues that cosmopolitanism is a fluid and variable attitude that emerges in a time of crisis and offers different solutions according to the character of the experienced crisis. It means that cosmopolitanism is not a concrete project or an ideal to be realised in the future, but an attitude, an approach that offers practical solutions that sometimes become an ethical attitude, sometimes a political project, and sometimes a legal solution. On the other hand, the most fundamental feature that intersects with various cosmopolitan approaches is the capacity to develop solutions for a crisis.

The purpose of this article is to deduce the possibilities from Kant's original solution to the contemporary problems by presenting how the Stoic ideal of *cosmopolis* transformed within Kantian cosmopolitanism. To the end that the elements distinguish Stoic cosmopolitanism from Kantian cosmopolitanism are analysed firstly and the contributions of Kant's cosmopolitan thought within the tradition of natural law are discussed by the legal foundations of Kantian cosmopolitanism.

***Corresponding Author:** Assoc. Prof., Dokuz Eylül University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, İzmir, Turkey ✉ ozlem.duva@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7941-3198

Giriş

Kozmopolitanizm, çeşitli dönemler içerisindeki kullanımlarında ortaya çıkan farklılıklara rağmen somut bir plan ya da çözümden ziyade genellikle ulaşılabilecek bir hedef ya da bir ideal olarak anlaşılmıştır. Zira kavramı oluşturan ve Antik Yunanca'dan gelen *cosmos* ve *polites* kelimeleri, birbirini kolayca içerebilecek bir anlam içeriğine sahip değildir. *Cosmos* düzenliliği ve evrenin bütünlüğünü ifade ederken, *polites* yani yurttaş, bir toplumun üyesi olmayı, kısmi ve sınırlandırılmış bir politik üyeliği ifade etmektedir. Dolayısıyla bir yandan sınırsız ve evrensel bir kapsayıcılık ama diğer yandan da politik bir birliğin üyesi sayılma halini kendi bünyesinde barındıran *cosmopolis*, hem kavramın içeriği hem de tarihsel olarak bu kavrama denk düşen bir deneyimin yoksunluğu nedeniyle başlangıçtan itibaren reel düzlemdeki bir gerilimi kendi içinde barındırmaktadır. Bununla birlikte kavramın yeni bir içeriği, yani “dünya yurttaşlığı” denilen yeni bir yurttaşlık idealini de ortaya koyduğu belirtilmelidir. Ancak yine de kozmopolitanizmin tam olarak neyi ifade ettiği konusunda birbirinden farklı çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Örneğin Diogenes için *polis*'in yadsınmasında ve kozmos ile bütünleşme fikrinde karşılık bulan “her yere ait olma” (kozmpolites) anlamındaki kozmopolitanlık (Schofield, 2005: 443-446), Zenon ve kendisinden sonra gelen Stoacılar için içerisine dahil olunan topluluğa dair yaşam biçimi ve aidiyetler ile tüm yeryüzüne ait aidiyetler arasındaki ayrımı belirginleştirmek üzere kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Nussbaum, 2002: 7). Böylece kozmopolitanizmin negatif ve pozitif kullanımlarından söz etmek mümkündür; zaman zaman *polis*'ten çıkmak, ayrılmak üzere başvurulmuş *kozmpolis*'e ait olma fikri zaman zaman da sıkıntılı ve kaotik dönemlerde birleştirici, bütünleştirici ve düzen kurucu bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok düşünürün tanrısallık üzerinden ulaştığı bir bütünlük idesi içerisinde

Özlem DUVA

beliren kozmopolitanizm, bazı düşünürler için ise etik bir ilkenin de eşlik ettiği bir yasallık zeminine ulaşmayı ifade eder. Örneğin Cicero için kozmosa ait bir varlık olmak, Tanrıda ve insanda ortak olan akıl-sallıkla ilgilidir. Aklı paylaşanların doğru bir akıl yürütmeyi de paylaşacaklarını ve dahası aynı yasayı paylaşanların adalet düsturunu benimseyeceklerini öne süren Cicero, tam da bu yüzden insanın onurlu bir yaşama, kendi tikelliğinde kalmış bir yaşam tarzıyla değil, tanrısal bir aileye katılım sayesinde ulaşabileceğini düşünür (Cicero, 1999:162). Böylece başlangıçta etik-politik bir ideal ya da tasarı olarak ortaya konulan kozmopolitanizmin, tarih boyunca çeşitli düşünsel yaklaşımlar içerisinde geçirdiği bazı dönüşümlerin söz konusu olduğunu ve bu dönüşümler nedeniyle kavramın bazen “çeşitli ulusların üyelerini içerebilen bir genellik”, bazen “ulusal özelliklerin içerisinde eritildiği bir homojenlik” bazen de “farklılıklara açık olma” anlamında kullanıldığını öne sürebiliriz. Bu son anlamıyla özellikle normativite eksenli bir politik yaklaşım geliştirmek isteyen çağdaş düşünürler için kullanışlı bir kavram haline gelen kozmopolitanizm, insanlık ailesinin bir üyesi olarak eşit haklara sahip olmayı, ulusal aidiyetlerden doğan hakların önüne koymak ister. Diğer yandan bazı düşünürler, ulusal aidiyetlerin aşılmasının ve daha geniş bir haklar sistemi savunusunun geliştirilmesinin önünü açmış olsa kozmopolitanizmin emperyal projelerin zemini haline geldiğini iddia etmişlerdir (Douzinas, 2007: 148). Nitekim her ne kadar evrensel temellere dayalı bir yurttaşlık idealine yönelmiş olsa da kozmopolitanizmin talep ettiği evrenselin ne olduğu, onun hangi kaynaktan beslendiği, içeriğinin hangi kavramlarla belirlendiği de, çeşitli dönemlere göre farklılaşmaktadır. Örneğin antik Yunan’daki kozmopolitanizmin talep ettiği evrensellerin Roma İmparatorluğundakinden, Katolik kilisesinin varsaydığı evrensel temellerin ve ölçütlerin, modern ya da çağdaş dönemdekenden farklı olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle koz-

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

mopolitanizmi etik temelde bir ahlaki gelenek ya da politik temelde katı bir doktrin olarak değil, daha çok dünya sorunlarına ve “kriz” anlarına karşı geliştirilmiş bir tavır olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Bu tavrın içerisinde elbette ki bütün insanları ahlaki bir varlık olarak düşünmek ve saygıya değer görmek gibi etik bir bağlam ve onları aidiyetlerine, politik bağlılıklarına, toplumsal ve kültürel konumlarına ve cinsiyet rollerine göre ötekileştirmeden ele almayı amaçlayan bir politik zemin mevcuttur. Bu nedenle kozmopolitanizmi bir akışkanlık içerisinde değerlendirmek gerekir. O halde *kozmpolitan akışkanlık aynı anda hem küresel olanda hem yerelde; hem uzakta hem yakında, hem tikelde hem evrenseldeki bir yaşama kapasitesini içerir*, (Urry, 2005:137) diyebiliriz.

Bu kapasitenin farklı dönemlerdeki farklı krizlere bir yanıt olarak kozmopolitanizmin anlam içeriğini teşkil etmekte etkili olduğu söylenebilir. Özellikle batı düşünce tarihinde ilk kez yaklaşık 2500 yıl önce ortaya çıkan kozmopolitan ideallerin, -her ne kadar dönemsel farklılıklar içerisinde imlediği yurttaşlık kavramı farklı olsa da- nihayetinde herhangi bir topluluğa ait bir bireyin, aynı zamanda “dünya yurttaşı” da olabileceğine dair bir tikel-evrensel ilişkisini varsaydığını belirtmek gerekir. Ancak bu tikel evrensel ilişkisinin bütün insanlığı tek bir evrensel ahlaki ilkenin etrafında bütünleşmiş olarak mı yoksa yurttaşların hukuksal ve politik haklarını güvence alan ve *polis* ötesi ya da modernlik sonrası dönemdeki uluslararası yapıların belirlediği bir bütünlük olarak mı kavradığı sorusu önemlidir. Başka bir deyişle kozmopolitan yurttaş, bir birey olarak bir topluluk *ethos* 'undan beslenen ve topluluğun değer ve normlarının genişletilmesiyle somutlaşan etik bir “evrensel” ilkenin izinde mi yoksa tikeli evrenselde içerilmiş olarak düşünen uluslararası bağlayıcı yasaların zorlayıcılığı altında mı eyleyecektir? Bu çalışmada Stoacı kozmopolitanizm ile politik üyelik tartışmalarına bağlanan modern kozmopo-

litanizm arasındaki farklar üzerinden kozmopolitanizmin çağdaş felsefi sorunlar karşısında ne tür bir çözüm teklif edebileceği yahut ne tür çözüm önerilerine bir katkısının olabileceği, bunun yanısıra bu katkıların niçin etik temellerdeki bir kozmopolitanizme dönüş ile sağlanamayacağı gösterilmeye çalışılacaktır.

1. Stoacı Kozmopolitanizm ve Yasanın Evrenselleşmesi

Kozmopolitanizmin mutlak bir ideal olmaktan ziyade kriz anlarına bir çözüm geliştirmek üzere farklı biçimler alabilen bir tavır olarak görülmesinin daha doğru olacağını belirlemiştik. Kavramın ilk kullanımına ve kullanım amaçlarını ortaya koyan bağlama bakıldığında bu argümanı destekleyecek pek çok bulguya rastlamak mümkündür. Çağın problemleri karşısında birleştirici bir unsur, özellikle de kaotik bir duruma bir çare olarak düşünülen kozmopolitanizm, dağılmış ve ayrıışmış olanı birleştirmenin bir yolu olarak görülmüş; bu dağılmanın ve ayrıışmanın mahiyetine göre de farklı çağlarda farklı biçimler alabilmiştir. Örneğin Antik çağda Yunan site devletlerinin bozguna uğratılması ile başlayan süreçte otonomilerini yitiren site devletlerinin, bu kaotik gelişmenin bir sonucu olarak farklı kültürler ve politik yapılar ile ilişkilenemeye başlamış oldukları ve bu ilişkilenemenin de birlikte yaşam sorununu ortaya çıkardığı görülmektedir. Kozmopolitan bakış açısını ortaya çıkaran bu gelişme, aynı zamanda Antik Yunan dünyasında o zamana kadar egemen olmuş iki büyük sistem olan Platoncu ve Aristotelesçi sistemlerin *polis*'in sorunlarına ilişkin “içe kapalı” çözüm denemelerinin yetersiz kaldığı; bu yüzden başka çözüm denemelerinin de yoğun bir biçimde hayata geçirildiği, yeni felsefi söylem tarzlarının görünüşe çıktığı bir döneme tekabül etmektedir:

Bu dönem, Atina'da yoğun bir felsefi faaliyet dönemi idi; Platon'un *Academy*'si ve Aristoteles'in *Lyceum*'u hâlâ güçlüyken, Zenon'un çağdaşı Epikuros, şehrin duvarlarının hemen ötesinde kendi okulunu

Özlem DUVA

kuruyordu. O zamana göre yaklaşık yüz yıl önce ölmüş olan Sokrates örneğinden ilham alan diğer filozoflar- özellikle Kinikler gibi çeşitli okullar gelişim gösterdiler. *Academy, Lyceum* ve *Epicurean Garden (Epikuros'un Bahçesi)*'dakilerin aksine- Stoacılar resmi olarak herhangi bir okul mülküne sahip değillerdi, bu yüzden bir okul mekanı yerine şehrin ortasındaki, halka açık bir yerde toplanıyorlardı (Sellers, 2006:1-2).

Böylece geniş bir dinleyici kitlesine ulaşan Stoacılığın, *polis*'in alışıldık sınırlarının dışında başlayan gelişim sürecinin, düşünsel olarak da sınırlar ötesi bir boyuta vardığını söyleyebiliriz. Zeller'in de belirttiği gibi Stoacılığın etkileri o kadar önemlidir ki, Büyük İskender'in fetihleri sonrasında doğu ve batının bu kadar kolaylıkla bütünleştirilebilmesinin bir ilk adımı olarak görülebilir (Zeller, 2009:72). Helenistik felsefenin oluşumu esnasında ortaya çıkan eleştirel tutumlar-ki bunun yanına Sokratesçi okulları da eklemeliyiz- *polis*'in içindeki ile dışındakini (Yunanlı ve Barbar) özgür yurttaşlar ile köleleri, filozof ya da bilim insanı ile zanâatkarı ayıran ölçütlerin dışında daha kapsayıcı bir ölçütü, “genel olarak insan”ı, “insan olmak bakımından insan”ı felsefi dağarcığımıza ilk defa Stoacılık sayesinde yerleştirmiştir. O halde Yunan site devletlerindeki bağımsızlığın gerilemesi, Stoacılığın evrensel bir dünya devleti (kozmpolis) ve bu devletin yurttaşlarını meydana getirecek tek bir insanlık (humanitas) düşüncesine ulaşmasını sağlamıştır, denilebilir. Böylece Stoacılarla birlikte daha önceki felsefi geleneklerden miras alınan ama henüz *polis* dışı bir bağlamda kavramsallaştırılamayan “genel olarak insan”, ya da “insanlık” gibi bir kavramı geliştirmek ve bunu bir devlet ve hukuk anlayışının temeli haline getirmek söz konusu olabilmıştır. Bu durum, belli bir “*topos*”a ait, belli bir zamanın ürünü olan yerel bir yasa kavramsallaştırması karşısında, mevcut pozitif normları da aşp, onların üzerine yükselen ve dahası pozitif normların geçerlilik koşulla-

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

rını sağlayan “evrensel yasa”nın, yani temelde “antropos”un yasasının ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu gelişme sayesinde “doğal hukuk”un Stoacı temelleri oluşturulmakla kalmamış, aynı zamanda insanların aidiyetlerinden, sahip oldukları kimliklerden, toplumsal statülerinden vb. konumlarından hareketle kavranılmasını zorlaştıran bir etik kuram doğmuştur.

Bu etik kuram doğrultusunda Stoacılar, doğal insansal hali, neredeyse Aristoteles’in “hane hayatı” olarak tanımladığı halin genişletilmiş bir versiyonu, bir tür geniş ve kapsayıcı bir “aile” hali olarak kavramışlardır. Bilindiği gibi Antik Yunan dünyasında siyasal yaşamın merkezi olan polis hem devlet hem de yerleşim yeri anlamına gelmektedir (Martin, 2013: 67) ve esasen *polis*’in yapısını *oikos*’un, yani hane yaşamının belirlediği kabul edilmektedir (Owens, 2012: 300). Bir nevi *oikos*’un geliştirilmiş ve genişletilmiş bir şekli olan *polis*, aralarındaki farklılıklara rağmen kamusal yaşam ile hane yaşamının ayrılmaz bir bütün olduğunu gösterir. *Oikos*’un, *polis*’in biyolojik, sosyal ve ekonomik temelini oluşturan bir kurum olarak görülmesi gerektiğini belirten bazı yorumcular ise *oikos* ve *polis* arasındaki farkın ontolojik bir ayırmadan ziyade bir derece ve işlev farkı olduğunu öne sürerler (Ojagankas, 2020: 410). Genellikle Antik Yunan kültüründe *oikos*, bireysel ilişkilerin yoğun olduğu kapalı bir mekânla sınırlı bir alan olarak, *polis* ise açıklığın, kamusalığın ikincil ilişkilerin, müşterekliğin alanı olarak tanımlanır. (Blankenship, 1992: 119-121). Aristoteles ise *oikos* ve *polis* arasındaki temel farkın, *oikos*’un daha dar ve basit bir yönetim tarzına, *polis*’in ise karmaşık yapıları kendi içerisinde belli bir dengede tutabilen, kendine yeter bir yönetim tarzına sahip olmasında açığa çıktığını düşünür:

Aile, bireylerden daha çok kendine yeterdir, devlet de aileden; insanların kurdukları topluluk kendi kendine yeter hale gelince, o zaman bir polis meydana gelmiştir. Daha çok kendine yeterlik, daha az ken-

Özlem DUVA

dine yeterliğe yeğlenmek gerektiği için daha az ölçüde birlik de daha çoğuna yeğlenmek gerekir. Buna göre bir polisi ayakta tutan, ayrı ayrı parçalar arasındaki yetkin dengedir (Aristoteles 1993: 32- 3). Yine de burada *polis*'i aileden daha geniş bir örgütlenme tarzı içerisinde yer alan ama ailenin genişletilmiş bir versiyonu olarak tanımlamak mümkündür ve bu tanımın, daha sonraki dönemlerde de belli bir *ethos* üzerinde biçimlenmiş siyasal yapıların inşasında etkili olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle orta ve geç dönem Stoacı felsefede *physis* ve *nomos*'un birbirine tekabüliyetine dayalı bir kozmoloji içerisinde bu aile hali, “insanlık ailesi”, daha sonra Hıristiyanlığın ve modern çağın pratik sorunlara ve krizlere dönük olarak ürettikleri çözümlerin de temeli haline gelmiştir. Bu anlamda *polis*'ten *kozmpolis*'e doğru yol alışı temel saikinin eninde sonunda bir “aile”ye (bu aile ister belli bir siyasal yapının ifadesi isterse türün ifadesi olsun) dahil olmak olduğu ileri sürülebilir. Stoacılar için doğa yasanının evrene içkin, onu düzenleyen ve onunla uyum içerisinde görülen yapısı, insanın “logos” sayesinde kavradığı bu yasanın da akılsal olmasını gerektirmektedir; bu yasa ise özü gereği evrenseldir (Strauss, 1953: 146). Türün nitelikleri her bireyde aynı olduğundan, insanlığın yönetimi hem türün diğer üyeleri hem de *kozmos*'un düzenliliği ile uyum içindedir; bu nedenle insanlarda, onların ontolojik özleri gereği ve doğa olarak *kozmpolis*'e ve onun yasalarına uymaya doğru güçlü bir eğilim vardır. Bu yasanın etik-evrenselci bağlayıcılığının-her ne kadar yasanın ahlaka indirgenmesi gibi bir sorunu doğursa da- hem doğal hukuk geleneği içerisindeki yasa formülasyonunu dönüştürmesi hem de evrensel insan hakları kavrayışına doğru bir genişlemeyi içermesi bakımından önemli olduğu söylenebilir. A. Passerin D'Entrèves'in de belirttiği gibi özellikle Cicero'nun ortaya koyduğu fikirler içerisinde etik değerlerin insanlık ve dünya idesine bağlanması söz konusudur ve bu fikir ortak bir dünyaya sahip olmayı, dün-

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

ya yurttaşlığını içerir:

“İnsanlık evrensel bir topluluk veya *kozmpolis*’tir. Hukuk *kozmpolis*’in ifadesidir. Ve hukuk insanların ortak doğasına dayandığı için, tamamen evrenseldir. Egemen Tanrı tarafından onaylandığı için de ebedi ve değişmezdir. Bu doktrin, Roma hukukçularının *ius naturale*’ine ve Hıristiyan Kilisesi’nin öğretilerine sirayet etmiştir” (d’Entrèves 1961:21).

Evrensel yasayı insanın uyması gereken temel yasa ilan etmekle Stoacılar, kozmopolitan toplum idealinin herkes için geçerli saydığı haklar dizgesini, bir erdem teorisi üzerinde biçimlendirmiş olmaktadır. Ancak *nomos*’un geçerliliğini *physis*’in düzenliliğinden türettikleri için de insanın biyolojik tikelliğini sınırlı bir bağlamda da olsa kabul eden, bu sınırlı bağlamın yetersizliği karşısında ise insanların tikellik alanlarından çıkışını, ileride Roma Hukuku’nun, *Corpus*’un işleyişinde cisimleştiren önemli bir çözüm yolunu geliştirmiş olmaktadır. Kısacası dağılan, parçalanan, zayıflayan *polis*’in *ethos*’unun yerini kozmopolitan toplumun idealleri; yeni karşılaştıkları topluluklarla hiçbir ortak referansı bulunmayan *polis*’in umutsuz yurttaşlarının yerini ise insanlığa referansla bağlarını yeniden kuran kozmopolitan yurttaşlar almaya başlamıştır. Başka bir deyişle Abderalı Demokritos’un şu sözleriyle dile getirdiği öngörüsü, Stoacılarla birlikte evrenselci etik temeller üzerinden inşa edilmiştir: *Bilge bir insan için dünyanın bütün kapıları açıktır; çünkü iyi bir ruhun anavatanı tüm dünyadır* (Freeman, 1971:113, 247.fragman).

2. Kant, Kozmopolitanizm ve Doğal Hukuk

Stoacı evrenselcilik ve Roma hukuku, felsefenin kadim sorunu olan evrensellik-tikellik gerilimini a) herkesin bir ve aynı bütünü parçası olduğu, b) insan türünün ortak bir akılsallığa sahip olduğu, c) erdemlerin ve mutluluğun herkesin içine dahil olduğu bir bağlayıcı yasa dolayımıyla gerçekleştirilebileceği ve d) böylesi bir birliğin, evrensel ya-

Özlem DUVA

saları içeren yeni bir hukuk ve toplum modeli içerisinde mümkün olabileceği önkabulleri üzerinden gidermeye ve bu gerilimi “kozmpolitan birlik” idesinde eritmeye, yok etmeye çalışmıştır. (d’Entrèves 1961:20). Sadece Helenistik dönem için değil, Ortaçağın Tanrı imgesinde (Tanrı yasasında) bütünleşmiş evrensel birliğini kurmaya da esin kaynağı olan bu temellendirme biçimi, Rönesans ve sonrasında yeniden ortaya çıkan parçalanmalara, çeşitli epistemolojik ve ontolojik belirlemeler içerisinde atomize hale getirilmiş bireyin karşı karşıya kaldığı otonomi sorununa bir çözüm getirecek ve artık eski dünyanın referanslarıyla yol alamayan toplumun yeni bağlar kurabilmesine olanak tanıyacak biçimde, yeni bir içeriklendirme ile yeniden karşımıza çıkacaktır. Bu anlamda kozmpolitan bakış açısını geliştiren ya da kozmpolitan bakış açılarına yerleşerek çözümler geliştirilmesine neden olan şey her çağın kendi içerisinde farklılaşan yanlarıyla birlikte bir arada yaşama ve bir bağıntı kategorisi içerisine dahil olma arayışıdır. Bu bağıntının tesis edileceği zemin ise kapsayıcı bir yasallık düzenidir ve Stoacıların ortaya attığı *kozmpolis* fikrinin pratik sonucu olan bu kapsayıcı yasallık, daha sonraki dönemlerde modern hukukun gelişiminde büyük rol oynamıştır. Genel yasalara sahip bir doğa düzeni fikrinden yola çıkarak insanın da benzer yasalara tabi olduğu, tabi olunan tüm yasaların yeryüzündeki bütün insanları kapsadığı fikrine dayanan modern doğal hukuk öğretisi, Stoacı yasa kavramsallaştırmasının mirasını taşımaktadır (Pogge, 2016:440). Hobbes, Grotius, Bodin, Locke gibi pek çok düşünürün farklı çözümlerinin, modern doğal hukuk geleneği içerisinde bir arada anılmasının nedeni, Stoacı unsurlarla olan bu kesişimlerdir. Diğer yandan *polis* merkezli yurttaşlık anlayışının evrenselci bir yurttaşlık kavrayışına dönüşmesinde Stoacılık büyük oranda etkili olsa da kavramın etik temelindeki içeriği ve içeriden dışarıya doğru genişleyen, bireysel bir etik yaşamın konusu olmaktan çıkıp daha çok hukukun ve politikanın

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

konusu haline gelebilmesi, özellikle Kant'ın kozmopolitan dünya yurttaşlığı kavramı, ebedi barış fikri ve onun dış politika kurallarını da içeren *foedis pacificum* (kalıcı barış anlaşması) kavramına kazandırdığı yeni anlam ile mümkün olabilmıştır.

Fransız Devriminden önceki ve sonraki on iki yıllık süre boyunca Kant, yazdığı çeşitli risalelerinde uluslararası ilişkilerde “Vestfalyacı ortodoksi” olarak nitelendirilen yaklaşımın içerdiği sorunları eleştirmiş ve barış anlaşması adıyla uygulamaya geçirilen çeşitli anlaşmaların, kozmopolitan bir bakış açısından yoksun olduğu sürece ahlaki yönden eksik kalacağını ve dahası, politik açıdan da gerçek bir barış anlaşması haline gelemeyeceğini ifade etmiştir. *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme* adlı yazısında Kant, uluslararası planda devletleri savaşa açık yasaya aykırı durumdan kurtaracak akla uygun biricik yolun genel yasaların yaptırımları altına girmek ve bütün dünya uluslarını kucaklayacak bir uluslar devleti (*civitas gentium*) kurmak olduğunu belirtmiş, bunun yansıra savaşı engelleyecek daimi bir ittifakın daima bir bozulma ve feshedilme tehlikesini içerisinde taşıdığı için gerçek bir barış anlaşması olarak görülemeyeceğini öne sürmüştür (Kant, 1960: 17).

Vestfalya barış anlaşması, Kant'ın da dikkat çektiği üzere gerçek bir evrenselci bakış açısından yoksundur. Kant, bu anlaşmanın içeriğinin daha ziyade Avrupa devletlerinin devredilemez haklarını sağlamlaştırdığını, modern devletlerin barbar savaş yöntemlerini meşrulaştırdığını ve Avrupa devletlerinin sömürgeci keşiflerinde uygulanacak sınırsız şiddeti serbest bıraktığını öne sürer. Kant'a göre bir uluslararası düzen kurma deneyimi, devletlerin içerisindeki yurttaşlar için özgürlüğe ve refaha ulaşmayı imkânsız hale getirmektedir. Burada Kant'ın kozmopolitanizminin küresel bir adalet tartışması ile sınırlandırılmış olduğu söylenebilir; ancak Kant'ın bu sınırlandırmayı özellikle istediği, adaleti gerçekleştirecek bir hukuksal yapının içeri-

Özlem DUVA

sinde ebedi barış formülasyonu ile ilerlemek istediği de onun yaklaşımına ilişkin yaygın görüşlerden biridir. Zira herhangi bir yapıya ilişkin bir pratik çözüm içerisinde somutlaşmamış bir kozmopolitan idealin tıpkı Stoacı kozmopolitan yaklaşımda olduğu gibi bireysel-etik bir duruştan öteye geçemeyeceği açıktır. Oysaki Kant'ın kozmopolitanizminde açığa çıkan hedefler politiktir; her ne kadar etik ilkelere uyumlu hale getirilmiş bir politik amaç söz konusu olsa da Kant'ın düşüncesi içerisinde kozmopolitanizm, çağın sorunlarına, kamusalılık esasına dayalı olarak ve politik planda çözümler üretmenin bir yolu olarak işlev kazanmaktadır. Bunun yanısıra *Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi* adlı metninde de Kant, savaşın neden olduğu istikrarsızlıklar, daimi bir biçimde sürdürülen askeri hazırlıklar ve dış saldırı tehdidi gibi olumsuzlukların, sivil özgürlükleri kullanmanın önündeki en büyük engel olduğunu ama bunun, insanları zorunlu olarak kozmopolitan bir yasa bulma arayışına götüreceğini ifade etmiştir:

“(...) doğal yeteneklerin tam gelişimi burada da her yurttaş devletinin bütün kaynaklarını başkalarına karşı silahlanmak için harcamasıyla ve savaşın sebep olduğu yağmalarla —ama en çok da savaş için daima hazır olma zorunluluğuyla— geri bıraktırılırken, bundan doğan kötülüklerin yararlı bir etkisi olmuştur da. Bu kötülükler insan türünü, özünde sağlıklı olan ve devletlerin özgürlüklerinden dolayı meydana gelen devletler arası düşmanlığı düzene sokacak bir denge yasası bulmaya zorlar” (Kant, 2006:40).

Ancak bulunacak bu dengeleyici yasa, savaşı daimi bir biçimde ortadan kaldırmaya yetmeyecektir. Bu nedenle Kant, devletler arasındaki daimi savaşın olanağını ve koşulunu varsayan bir anlaşma bulmak yerine, kalıcı bir barışı güvence altına alan ve “evrensel sivil bir toplum”u hedefleyen “ebedi barış” fikrine dayalı bir anlaşma yapılması gerektiğini savunur (Fine, 2003: 630).

3. Kozmopolitan Bakış Açısının Ebedi Barış İdeali ile İlişkisi

Kant'a göre, bir anlaşmanın geçici olarak barışı sağlaması, ancak bunun yanı sıra geçici barış sonrasında yeni bir savaşa neden olabilecek hükümleri kendi bünyesinde içeriyor olması, onun gerçek bir barış anlaşması olarak görülemeyeceğini gösterir. Dahası Kant, "bir barış anlaşması" olarak takdim edilen bu tür anlaşmaların barışa zarar verdiğini düşünerek bunları bütünüyle yadsır. Gerçek bir barış anlaşması, ileride ortaya çıkacak olası bütün savaş nedenlerini hesaba katarak savaş nedeni olabilecek her türlü tedbiri almalı ve buna ilişkin düzenlemeleri içermelidir. Aksi takdirde anlaşmanın taraflarından birinin ya da bir kısmının savaşma gücüne ilk sahip olduğu anda yeni savaşlara neden olacağı açıktır. Bu nedenle içerisinde her an savaş tehdidi olabilecek maddeleri içeren anlaşmaların bir barış anlaşması olarak kabul edilmesi mümkün değildir; bunlar olsa olsa bir ateşkes anlaşması olarak değerlendirilebilir (Kant, 1960: 9).

Kant'ın kendi döneminde ses getirmiş bir metin olan *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme* adlı eserinde dile getirdiği bu düşünceler, Stoacı kozmopolitanizmi aşan bir politik içeriklendirmeyi, ulusçuluğun teorik ve pratik plandaki temellendirilişine meydan okuyarak ve Aydınlanmış bir kozmopolitanizmi buna karşı bir alternatif olarak savunarak geliştirilmiştir. Kant'a göre de insanlar tıpkı Stoacıların inandığı gibi doğanın erekliliğine uygun olarak, bu ereği takip ederek ve aynı zamanda kendi haklarını garantiye almak suretiyle sivil bir anayasa altında toplanmışlardır. Ancak bu toplanma hali yine de olası savaşları engellemek için yetersizdir. Bu nedenle insanların bir cumhuriyetin yurttaşları olarak katıldıkları bir sivil anayasayı, *koz-mopolitan* hedeflerle güvenceye kavuşturmaları gerekmektedir; yani evrensel ve uluslararası bir yasallık düzenini inşa etmeleri gerekmektedir. Bu inşanın bir sonucu olan kozmopolitan federatif bir devlet ise, içerisinde her zaman despotizm riskini taşıyacaktır. Bu nedenle bu

Özlem DUVA

evrenselci yasallık düzeninin kalıcı bir barışın imkânını sağlayan, kozmopolitan hedefleri gerçekleştirme yönünde kararlı hukuksal düzenlemeleri hayata geçirmesi gerekmektedir. *Yaygın Bir Söz Üstüne: 'Teoride Doğru Olabilir Ama Pratikte İşe Yaramaz' (Teori ve Pratik)* adlı yazısında Kant, toplumda var olan ve uluslararası ilişkilere de sırayet eden mevcut şiddet potansiyeli nedeniyle kozmopolitan ideallerin tehlikeye düşeceğini görerek evrensel bir barış durumunun sağlanmasının önceliğini vurgulamıştır:

Öte yandan insanlar, her yere yayılmış olan şiddet ve onun yarattığı çaresizlik yüzünden er geç aklın buyurduğu bir baskıya, yani kamusal yasanın baskısına boyun eğmek ve sivil bir anayasada uzlaşmak zorunda kalırlar. Aynı şekilde devletler, birbirlerinin topraklarını ele geçirmek veya birbirlerine boyun eğdirmek uğruna yaptıkları sonuç gelmez savaşlar yüzünden ve bu savaşların yarattığı çaresizlik yüzünden, kendileri istemeseler de, eninde sonunda, kozmopolitan bir anayasada uzlaşmak zorunda kalırlar. Ama eğer böyle bir evrensel barış durumunun kendisi daha korkunç bir despotizmle (devletlerin aşırı ölçüde büyümesiyle aslında eskisinden daha güçlü bir şekilde oluşacak olan bir despotizmle -ki, aşırı ölçüde büyüyen devletlerde bu, birçok kez ortaya çıkmıştır) sonuçlanarak özgürlük için daha büyük bir tehlike arz ederse, o zaman insanlar, söz konusu çaresizlik yüzünden, tek bir yönetici altında kozmopolitan bir cumhuriyeti değil, ortak olarak kabul edilmiş bir halkların hukuku altında yasal bir federasyon durumunu kurmak zorunda kalırlar (Kant, 2017:71).

Teorinin pratikle ilişkisini sadece ahlak alanında değil, devletler hukuku alanında ve nihai olarak bunların tüm halkların hukuku alanındaki ilişkisi üzerinden açıklamaya gayret ettiği bu yazısında Kant, artık *kozmpolis*'i somut durum üzerinden hayata geçirecek yolları aramakta ve bu nedenle devletler arasındaki hukuksal düzenlemeleri, barışın sağlanmasını ve kalıcı hale getirilmesini garanti etmeye dö-

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

nük bir ilkeler sistemi üzerinde inşa etmeye çalışmaktadır. Böylece Kant, barışın güvence altına alınmasını sağlamak ve *kozmpolitan* bir hak anlayışının despotizmle ya da sömürü ile sonuçlanmasının önüne geçmek için normatif temelleri güçlü anlaşmalar ve bağlayıcı yasalar üzerinden politik çözümler geliştirmek istemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi *kozmpolitanizm*, çağın krizlerine dönük çözümleri üretmede çeşitli biçimler alabilen bir yaklaşım tarzı, bir tutum idi. Burada da modern ulus devlet yapısı içerisinde bir ulusun diğerini sömürmesi, diğerine savaş açması ve bu yolla kendi yurttaşlarını da sürekli bir savaş tehdidi içerisinde tutarak otonomi kaybına yol açması, çağın temel problemlerinden birisidir. Kant'ın kozmpolitanizmi, bu tehlikeleri önlemek ve buradaki krize (gerek uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan krize gerekse bir devletin diğer devletlerle ve kendi yurttaşları ile ilişkisindeki meşruiyet krizine) alternatif bir çözüm geliştirmek üzere kozmpolitan idealleri salt etik bir ideal olarak görmemekte; ama aynı zamanda politik bir beklentiden daha fazlasını talep eden bir hukuksal zemin de talep etmektedir. Pierre Hassner'in de belirttiği gibi:

Kant'ın tutumunu Hobbes ve Locke'un tutumunun ötesine taşıyan şey, tam da katı ve soyut yasallığıdır; çünkü Kant, devletin kurulmasını salt gelişimsel bir aşama olarak tasarlarken, doğal durumdan sivil duruma geçme meselesini, evrensel veya kozmpolitan bir düzlemde ele alır. (...) İç ve dış politikanın, kamusal yasanın, uluslar yasının (devletler arası ilişkiler yasası) ve de kozmpolitan yasanın (evrensel bir sitenin vatandaşları olarak insanların ve devletlerin yası) altında aynı hukuki postülat yatar: "Birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen bütün insanlar, belli bir sivil oluşum altında toplanmalıdır" çünkü sadece tek bir kişi bile kendi doğal yetkisini kullanma gücüne sahip olursa savaş durumuna geri dönlür. İster bir topluluktan isterse de bir bireyden gelsin herhangi bir dış tehdit, içerdiği şiddet yü-

Özlem DUVA

zünden, sivil toplumun barışçıl, özgürlükçü yapısını ve mülkiyetin teminatını tehlikeye atar. Eğer devletler, ilişkilerinde, doğal durumdan hukuki duruma giden yolu takip etmezlerse, insanlar ne kendi çıkarlarına ne pratik aklın buyruğuna (savaş olmamalı) ne de doğanın planına (insanlığın tam sivil birliği) uygun davranmış olurlar (Hassner, 2017: 137).

Görüldüğü üzere Kant'ın hukuksal bir durum olarak tasarladığı ebedi barış, öncelikle ulusların haklarını ve aynı zamanda bireylerin kozmopolitan haklarını korumaya dönük olarak, yasadışılığın neden olabileceği şiddet durumunu önlemeye yöneliktir. Bu yüzden Kant, kozmopolitan hakkı Stoacılardaki gibi herkesin yeryüzünün yurttaşı olma kapasitesi ile sınırlı bir hak olarak değil, bir uluslar yasası, milletler hukuku (right of nations, *ius gentium*) olarak da tarif eder ve somutlaştırır (Kant, 1960: 18). Ulusçuluğun karşısında yeni bir alternatif olarak görünen bu çözüm, evrensel hak yasası kavrayışına, belirli bir *ethos*'tan ya da ulusların tikel çıkarlarından hareketle değil, devletlerin birbirleriyle ilişkilerinden yola çıkarak, genel ve evrensel bir hak konseptinin içerisinde ulaşmayı amaçlar. O halde kozmopolitanizm Kant'ın düşüncesinde başlangıçta önleyici bir çözümü, sivil birliğin önündeki tehlikeleri engelleyici ve zorlayıcı karakterdeki müdahaleleri ifade ederken, daha sonra devletler arasındaki ilişkilerde genel ve evrensel bir normatif yapının açığa çıkmasını sağlayan bir çözüme doğru evrilmiştir, diyebiliriz. “Ahlak Metafiziği” adlı eserinde Kant, bunu şöyle ifade eder:

Devletlerin hakkı başlığı altında incelediğimiz şey birbirleriyle ilişkilerinde devletlerin hakkıdır. Burada, moral bir kişi gibi, doğal özgürlük koşulu içerisinde ve bu nedenle daimi savaş durumunda olan başka bir devletle ilişki içerisinde yaşayan bir devlet söz konusu edilmektedir” (Kant, 1997: 334).

Kant'ın bireyselliği aşarak toplumsallığa, orada da küreselliğe uza-

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

nan düşünce biçimi, onun “Dünya Yurttaşlığı”na ilişkin hak tanım-
laması (Weltbürgerrecht) ile ilgilidir. *Dünya Yurttaşlığı Amacına Yö-
nelik Genel Bir Tarih Düşüncesi* adlı metninde dile getirdiği gibi ev-
rensel adalet yaptırımını uygulayacak olan bir yurttaşlar toplumuna
ulaşmak en temel sorunlardan biridir ve aklın yasadışı vahşilik duru-
mundan çıkıp adaleti sağlayacak ilkeleri takip etmek, ancak aklın kı-
lavuzluğu ile mümkündür (Kant, 2006: 34); bunun yolu ise bir halk-
lar federasyonuna (*Foedus Amphictyonum*) girmektir.

4. Kozmopolitan Barış Anlaşmasından Halklar Federasyonuna

Kant, ticaret vb. ilişkiler yoluyla birbirine sıkı sıkıya bağlı olan dev-
letlerden birinde yaşanacak bir çöküntü veya sarsıntının diğer devlet-
leri de derinden etkileyeceğine ve savaşlara ve sömürüye yol açaca-
ğına inanmaktadır; bu yüzden yasal dayanaklarını kozmopolitan ide-
allerden alan bir iradi güç olarak halklar federasyonunu önerir. Bu
federasyonun gerçekleşebilme koşulu, yine insanın kendisindeki bir
kapasiteden, yani evrensel insan severlikten kaynaklanmaktadır ve
şiddetin ve onun yarattığı yıkımların üstesinden insan, aklın buyur-
duğu zorlayıcı yasaya, kamusalığın yasası olan sivil bir anayasaya
bağlılık sayesinde; devletler ise sonu gelmez savaşların yarattığı çö-
züksüzlüklerden kurtulmak konusundaki mecburiyetler yüzünden
başvuracaklardır. Dolayısıyla devletler, eninde sonunda kozmopoliti-
tan bir anayasa üzerinde bir uzlaşma geliştirmek ve ortak olarak kabul
edilmiş bir halklar hukuku çerçevesinde yasal bir federasyon kurmak
zorunda kalacaklardır. Nasıl ki bir vahşilik durumu gibi tarif edilen
özgürlüklerden (serbestliklerden) anayasal devletin temeli olacak bir
yasallık sistemine boyun eğerek çıkmak gerekiyorsa, benzeri bir akıl
yürütmenin sonucunda devletler, salt kendi egemenliklerini varsaya-
cakları bir dünyanın sadece şiddeti ve savaşı doğuracağına bilincin-
de olarak *Foedus Amphictyonum* üzerinden kendi egemenliklerini sı-
nırlandıracaklardır. Böylece Kant’ın, yasal dayanakları olan, bağlayıcı-

Özlem DUVA

cı yasalara göre eyleyen ve herkes için barışı öngören devletler federasyonu aracılığıyla, kozmopolitan bakış açısını hukuksallığa tahvil ettiği çözüm önerisini görürüz.(Kant, 2006, 31-47).¹ Burada söz konusu olan, devletlerin salt kendilerini değil, ihtiyaç halinde diğer devletleri korumalarını da gerektiren ve devletlerin zorlayıcı anayasalarından biraz daha esnek olması gereken bir federatif yapının kendine has işleyiş kuralları ve ilkeleridir. Bireyler, vahşi özgürlük fikrinden çıkarak gerçek bir otonomiye tesis edecek, genelleştirilebilir yasalar altında eylemeye yönelebilir ve bu anlamda devletlerin anayasalarına uygun davranmak adına zorlayıcı bir hukuksal yapının içerisine girebilirler; bu, bireylerin toplumdışı bir varoluştan sivil bir duruma geçişleri için gereklidir. Ancak Kant devletlerin benzer bir durumdan kurtulmak üzere başvuracakları yasaların aynı tarzda ele alınmayacağını, zira bunun halklar federasyonuna bir egemenlik tanımak anlamına geleceğini ve bu durumun kozmopolitanizm ile uyuşmayacağını düşünmektedir. Esasen Kant'ın bu düşünceye bir anda ve kararlı bir biçimde ulaştığı söylenemez; nitekim 1793'te kaleme aldığı *Teori ve Pratik*'te de tıpkı devletin sözleşme öncesi durumdan sözleşme haline geçmesinde olduğu gibi *Foedus Amphictyonum*'un zorlayıcı yasalara dayalı hukuksal bir zorunluluk halini ifade edecek biçimde, devletlerin karşılıklı çıkarlarını koruyabilecek bir federatif yapı olarak tanımlamaya başladığını görmekteyiz:

Kendi adıma insanlar ve devletler arası ilişkilerin nasıl olması gerektiği hususunda, hukuk ilkesinden hareket eden teoriye güveniyorum. Bu teori, biz dünyevi tanrılara, çatışmalarımızı evrensel bir federasyon durumuna öncülük edecek tarzda düzenlememiz gerektiğini söyleyen bir maksim buyurur; bundan dolayı söz konusu teorinin (in

¹ Foedus Amphictyonum günümüzde de Milletler Cemiyeti ve BM gibi kurumların düşünsel temellerini oluşturan ya da esin kaynağını oluşturan bir tasarı olarak kabul edilmektedir (Höffe, 2017: 274).

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

praxi) mümkün olduğunu ve onu gerçekleştirilme gücüne sahip olduğumuzu varsaymamız gerekir. (Kant, 2017: 73).

Ancak daha sonra 1795 yılında yazdığı “Ebedi Barış Üstüne Bir Deneme” (Kant, 1960: 22-25) ve 1797 yılında tamamladığı Ahlak Metafiziği (Kant, 1997: 165) adlı eserlerinde bu federasyonu egemenlik sahibi olmakla eşdeğer tutmak istemediği görülmektedir. Kant’ın başlangıçta kozmopolitan amaçları, zorlayıcı yasalarla elde edilebilecek bir hukuksal yapı içerisinde temellendirip daha sonra bu zorlamanın mahiyeti üzerinde düşündüğü açıktır. O halde Kant’ın kozmopolitan idealleri, bir hukuksal yapı içerisine nasıl dahil edeceği sorusunun peşinden giderken düşüncelerinin değişip dönüştüğünü de kabul etmek gerekmektedir. Sadece bir krize değil, olası krizlere bir çözüm olarak da kozmopolitanizm, Kant’ın düşüncesi içerisinde de akışkan ve değişken bir tavır olarak kendisini göstermektedir. Ancak bu akışkan tavrın, kozmopolitanizmin olası sorunlara yeni çözümler üretme kapasitesini veya yeni durumlara ya da olası tehlikelere karşı yeni çözümlere uyarlanma kapasitesini ifade ettiğini belirtmek gerekir. Diğer yandan modern tavrın belirsizlikleri sonlandırma ve kaotik olana düzen kazandırma çabasının, Kant’ın kozmopolitanizminin çeşitli uğraklarında çeşitli biçimlerde; ancak Kantçı otonomi ilkesinin sınamasından geçirilerek yeniden belirdiğini görebiliriz.

Kant, daha önce kozmopolitan idealleri bir Völkerstaat (halklar devleti) düşüncesi üzerinden ilerletmiş olsa da daha sonra onu bir Völkerbund (halklar federasyonu) yani bir *Foedus Amphictyonum* anlayışına yaklaştırarak ortaya koymuştur. Bu yüzden Habermas gibi düşünürler Kant’ın *Ebedi Barış* metninde geçen kozmopolitanizm kavramının, Vestfalyacı devlet sisteminin sunduğu panorama ile sınırlı olduğunu ve belirli bir dengede karşı karşıya gelen güçlerin, birbirleriyle savaşmaması fikrinden ötesini ifade etmediğini belirtmişlerdir. Dahası Habermas’a göre burada kozmopolitan yasa ile federatif yapı

Özlem DUVA

arasında bir gerilim vardır (Habermas, 1998: 169). Kant'ın kozmopolitan yasa anlayışına dayalı olarak tesis etmeye çalıştığı bu formülasyonlardaki değişkenlik hakkında çeşitli farklı görüşler bulunmaktadır; bunlar ileride başka bir çalışmanın konusu olabilecek yorum ve görüşler olmakla birlikte, şimdilik burada bu görüşlerden bir kısmının kozmopolitan birliğin bir *Völkerstaat* formunda tesis edilmesinin despotizme ve nihai olarak da anarşiye yol açacağı düşüncesi nedeniyle terkedildiğini, (Kant, 1960: 34 ve Cavallar, 1994: 466), bir kısmının ise *Völkerstaat*'ın çoklu devlet formlarını içermesi nedeniyle birçok hukuksal düzenin aynı anda kabulünü gerektirmesi bakımından zorlayıcı olduğunu öne sürdüklerini belirtmekle yetinebiliriz. Bu durumda bunun yerine ikame edilen *Foedus Amphictyonum*'un, bir halklar federasyonunun tarif edilmiş bir egemenliğe sahip olmasının olası sonuçları (Flikschuh, 2010: 482) ise ayrıca tartışılması gereken bir konudur.

Kant'ın bir federasyonla tamamlanan kozmopolitan bakış açısının, onun cumhuriyetçi bir anayasa tasarısı ile ilgili olduğu ve ancak cumhuriyetçi bir birliğin kozmopolitan haklara açılacağı düşüncesinin onun kozmopolitan tasarısında etkili olduğu bilinmektedir; ancak yine de Kant'ın ortaya koyduğu biçimiyle kozmopolitanizmin, bir “düzen” inşa etmek fikrine bağlı olarak ilerletildiğini ve bu anlamıyla halen modern tavrın sınırlarında kaldığını söylemek de mümkündür. Kant'ın bir yandan sınırları haksızca genişletilmiş bir “egemen devlet”e yol açmayacak biçimde, diğer yandan ise yeryüzüne ait olmak fikrine bağlı kalarak ilerletmeye çalıştığı kozmopolitanizmi, her ne kadar meseleyi Stoacılıkta olduğu gibi bireysel bir etik tutum içerisine hapsolme tehlikesinden uzaklaştırmaya yaramış olsa da, kozmopolitanizmin onun düşüncesinde, henüz daha “etik-politik” bir ideal, gerekli durumlarda başka biçimler alabilen akışkan ama bu akışkanlığı gereği “belirsizlikler” de içeren bir tutum olarak kaldığını

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

belirtmek gerekir. Bauman, akışkan bir dünyada, etkileri kimi zaman yerel düzeyde algılansa da küresel çaptaki sorunların önem kazanmaya başladığını ve bu sorunlar için geliştirilecek çözümlerin de bu akışkanlığın içerisinde yahut bunun bilincinde olarak, küresel çözümler üzerinden geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Bauman, 2011:130). Kant'ın kendi dönemindeki savaş tehditlerinin ve geleceğe dair belirsizliklerin, Bauman'ın bu tespitine benzer bir biçimde öngörülemezlik karşısında bir çözüm geliştirmeye adanmış olduğunu iddia etmek mümkündür. Bununla birlikte Kant'ın empirik verilere göre ürettiği çözümlerinin, transandantal metodunun etkisinde olduğu da varsayılırsa, politik bir ideal olmak ile mevcut yapılar içerisinde somutlaşmış ve bu yüzden de sınırlandırılmış bir çözüm olmak arasında kararsız bir tutum içerisinde kaldığı iddia edilebilir. Ancak eğer kozmopolitanizmin bir tasarı ya da çözümden ziyade bir tavır ve tutum olduğu kabul edilirse, o zaman onun özellikle günümüzde daha da belirsiz, kırılmalı ve akışkan hale gelmiş yaşamlarda halen daha işlevsel olduğu ortaya konulabilir. Bu, aynı zamanda Kant'ın kozmopolitanizminin henüz tamamlanmamış ve tüketilememiş bir tavır olduğunu da kabul etmek anlamına gelir.

Sonuç

Kozmopolitanizm, antik Yunan düşüncesinde özellikle Stoacı düşüncede karşımıza çıktığından beri zaman içerisinde birbirinden farklı anlamlara bürünmüştür. Bu yüzden bazen etik, bazen politik bazen de hukuksal yanı ağır basan kozmopolitanizmin tarifini doğru bir biçimde yapabilmek için onu kullanıldığı çağa, içine yerleştiği düşünce çizgisine ve hangi krizlere çözüm olarak düşünüldüğüne göre değerlendirmek gerekir. Zira kozmopolitanizm teriminin, bazen insanlığın erdemlerine ilişkin olduğunu düşünürken bazen de onların erdemsizlikleri karşısında alınmış yasal bir önlem gibi görüldüğünü kabul etmemiz, yani onun moral ve politik içeriğini ve kavramın içerdiği

Özlem DUVA

imkân ve sınırlılıkları bağlamsal olarak teşhis edebilmemiz gerekir. Diğer yandan kozmopolitan ideallerin daima bir kriz anında ortaya çıkan sorunların çözümüne dönük, bu krizlerden çıkışın yolunu gösteren bir kılavuz olarak kullanıldığını da belirtmek gerekir. Bu nedenle kozmopolitanizm bir ideal, bir proje ya da süreklilik gösteren bir tasarı olmaktan ziyade, farklı tasarılaraya yol gösteren bir izlek, bir düşünme tarzı ve bir tavır olarak nitelendirilmelidir.

Yine de insanı *kozmos'un sınırlılığından* çıkarıp onun tüm dünyaya açılmasını talep etmesi, *polis'in* sınırlı yapısından değil, evrenin bütünselliğinden hareket etmesi bakımından *kozmpolis*, kozmopolitanizmin ortak zemini, denilebilir. Ancak yine de kozmpolis'e ait olmanın anlamının çağlara ve çağın krizlerine göre çeşitli biçimler aldığı söylenebilir. Yunan site devletlerinin krizine bütünselliği vaz eden etik bir yaşam formu içerisinde çözüm geliştiren kozmopolitanizm, Kant'ın düşüncesi içerisinde ulus devletin krizine ve daimi savaş potansiyeline bir önlem olarak düşünölmeye başlanmıştır. Kozmopolitanizmin Stoacı anlamını yeniden içeriklendiren ve hukukun üstünlüğüne ve kapsayıcılığına dayalı olarak modern devletin talepleri ile uyumlu hale getirmeye çalışan Kant, her türlü çatışmanın sona erdirileceği ve “uygulanabilir kamu yasaları”nın hayata geçirilebileceği bir devletler federasyonunun yapısını geliştirmek üzere kozmopolitanizmin politik içeriğini kalıcı bir barışın, bir *foedus pacificum*'un imkânında somutlaştırır. Kant'ın kozmopolitanizminin gerek kendi çağında gerekse günümüzde uygulanabilir olup olmadığından, yahut kozmopolitan idealler ile kozmopolitanizmi hedefleyen çözümlerin ne kadar uyduğundan ziyade, onun politik krizlere bir çözüm önerisi geliştirirken ulusçuluğun tikelliğinden, belli bir *ethos*'un kısıtlayıcılığından ve temel olarak da kozmopolitanlığın salt bir beklenti olarak bırakılmasından uzaklaşması ve kozmopolitan yurttaşlığı inşa edecek bir olanağı, fiili politik eylemlilikler içerisinde gizil bir

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

imkân olarak görmesi önemlidir. Bu durumda kozmopolitanizm kriz ve buhran çağlarında sığınılacak bir teselliden ziyade bize yeryüzünü paylaşan, yeryüzü ile birlikte varolan ve kendimizle birlikte yeryüzündeki diğerlerini de varsaymamız gerektiğini hatırlatarak çözümler üreten bir kılavuz ilke gibi görülebilir. Şeyla Benhabib'in de belirttiği gibi kozmopolitanizm bir haklar dizgesi içerisine yerleştiğinde, “insanın sadece insanlığının sonucu olarak belirli haklara sahip olacağı” yeni bir dünya ve yeni bir hukuk düzeninin ve aynı zamanda yeni kamusal alanın yaratılması anlamına gelir” (Benhabib, 2013: 31).

Kaynakça

Aristoteles. (1993), **Politika.** (çev. Mete Tunçay), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Atkins, E. M. (2005), Cicero, **The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought,** (Ed: Rowe, C./Schofield, M.), Cambridge: Cambridge University Press.

Bauman, Zygmunt, Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup, (Çev. Pelin Siral), İstanbul: Habitus Yayıncılık.

Benhabib, Seyla (2013), **Buhran Çağında Haysiyet: Zor Zamanlarda İnsan Hakları,** (Çev: Barış Yıldırım), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Cavallar, Georg, (1994). Kant's Society of Nations: Free Federation or World Republic, **Journal of the History of Philosophy,** John Hopkins University Press, Vol. 32, No. 3, 461-482.

Cicero, Marcus Tullius, (1999), **On the Commonwealth and On the Laws,** (Ed.J. E. Zetzel), Cambridge: Cambridge University Press.

D'Entrèves, A. Passerin (1961), **Natural Law: An Introduction to Legal Philosophy,** New York: Hutchinson.

Douzinas, Costas, 2007, **Human Rights and Empire: The Political Philosophy of Cosmopolitanism,** New York: Routledge-Cavendish.

Fine, Robert, (2003), Kant's Theory of Cosmopolitanism and Hegel's Critique, **Philosophy and Social Criticism,** (Ed. David Rasmussen) 29:6,

Özlem DUVA

609–630, UK, Sage Publications.

Flikschuh, Katrin, (2010), Kant's Sovereignty Dilemma: A Contemporary Analysis, **The Journal of Political Philosophy**, Vol. 18, No. 4. 469-493.

Freeman, Kathleen, (1971), **Ancilla to the Pre-Socratic Philosophers: A Complete Translation of the Fragments in Diels**, Fragmente Der Vorsokratiker, Cambridge: Harvard University Press.

Habermas, Jürgen, (1998), **The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory**, (Ed: Ciaran Cronin, Pablo De Greiff), Cambridge: The MIT Press.

Hassner, Pierre, (2017), **Immanuel Kant: Ahlak ve Politika İlişkisi, Kant Felsefesinin Politik Evreni** (der. ve çev. Hakan Çörekçiöğlü), İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 102-155.

Höffe, Otfried, (2017), Uluslararası Hukuk Toplumunun Teorisyeni Olarak Kant, **Kant Felsefesinin Politik Evreni** (der. ve çev. Hakan Çörekçiöğlü), İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 272-291.

Kant, Immanuel, (2006), Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi, çev. Uluğ Nutku, **Tarih Felsefesi** içinde, (der. Doğan Özlem-Güçlü Ateşoğlü), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Kant, Immanuel, (1997), **The Metaphysic of Morals**, (Ed. Mary Gregor), Cambridge: Cambridge University Press.

Kant, Immanuel, (1960), **Ebedî Barış Üzerine Felsefî Deneme**, (çev. Yavuz Abadan-Seha Meray), Ankara: Ajans Türk Matbaası.

Martin, Thomas R. (2013), **Ancient Greece: From Prehistoric To Hellenistic Times**, New Haven and London: Yale University Press.

Nussbaum, Martha, (2002), **Patriotism and Cosmopolitanism, For Love of Country?**, (Ed: M. C. Nussbaum / J. Cohen), Boston: Beacon Press.

Ojakangas, Mika, (2020) Polis and Oikos: The Art of Politics in the Greek City-State, **The European Legacy**, 25:4, 404-420,

Owens, Patricia. (2012), **Thinking Citizenship Series:Not Life But the World is at Stake: Hannah Arendt on Citizenship in The Age of Socia**", University Of Sussex, Routledge Press, Vol. 16, No.2,. 297-307.

Pogge, Thomas, (2016), **Kozmopolitanizm, Çağdaş Siyaset Felsefesi**

Modernliğin Krizine Bir Çözüm Denemesi Olarak ...

Kılavuzu- Disiplinler ve İdeolojiler (Çev: S. Coşar). Ankara: Dipnot Yayınları.

Sellars, John, (2006), **Stoicism**, Durham: Acumen Publishing.

Strauss, Leo, (1953), **Natural Right and History**, Chicago: The University of Chicago Press.

Urry, John, (2005), **Global Complexity**, Cambridge: Polity

Zeller, Eduard, (1892), **The Stoics, Epicureans and Sceptics**, Trans: Oswald J. Reichel, London: Longmans.

||Beyan ve Açıklamalar/Disclosure Statements ||

1. Bu çalışmanın yazarı, **Bilgi Dergisi**'nce beyan edilen araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu beyan etmektedir (The author confirms that his work complies with the principles of research and publication ethics announced by **Bilgi**).
2. Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir ve araştırmadan herhangi bir üçüncü şahıs/kurumun etkilenebileceğine dair bildirim bulunmamaktadır (No potential conflict of interest and the research's effects on any person/institution was reported by the author).
3. Makalenin tamamının Özlem **DUVA** tarafından kaleme alınmış olduğu bildirilmiş ve herhangi bir ilave beyan/teşekkür yapılmamıştır (It was reported that the article was written by Özlem **DUVA**, as no additional notification/acknowledgement has been made).